

С. В. Кульчицький

Волюнтаризм

ВОЛЮНТАРИЗМ – термін радянського політичного життя, пов'язаний з обставинами вимушеної відставки *М. Хрущова* з посад першого секретаря Центрального комітету Комуністичної партії Радянського Союзу (ЦК КПРС) і голови Ради Міністрів СРСР. Комуністична Партія Радянського Союзу мала оманливу форму політичної партії, хоча насправді була державною структурою. Життя внутрішньопартійної номенклатури не піддавалося регулюванню ні партійним статутом, ні Конституцією.

За статутом у перервах між з'їздами найвищим органом партії вважався Центральний Комітет. У дійсності він зберігав цю роль і на з'їздах, тому що тотально контролював їхню роботу. Однак ЦК КПРС в повному складі не являв собою постійного інструменту влади, а лише епізодично збирався на засідання (пленуми), де обговорювали й затверджували вже підготовлені рішення. Від його імені керівництво партією і державою здійснювали неформальні владні органи – політбюро (президія Центрального комітету) і секретаріат на чолі з генеральним (першим) секретарем Центрального комітету. Персональний склад обох органів майже збігався.

Реальна влада перебувала в руках членів політбюро, на засіданнях якого головував генеральний (перший) секретар Центрального комітету. Диктатура Комуністичної партії Радянського Союзу була колективною, тобто внутрішньо несталою. Щоб забезпечувати за цих умов сталість керівництва, [В. Леніну](#) здебільшого вистачало політичного авторитету. Після його відходу від політичної діяльності спалахнула боротьба за владу. Переможцем у ній виявився генеральний секретар Центрального комітету, який контролював нервовий вузол диктатури – партійний апарат.

Боротьбі за владу була надана ідеологізована форма, а переможені звинувачені у відході від ленінізму (троцькізм, правий ухил). Колективну за своєю внутрішньою природою диктатуру *Й. Сталіну* вдавалося перетворювати на одноособову за допомогою державного терору. Використання терористичних методів у внутрішньопартійній боротьбі припинилося після арешту і розстрілу Лаврентія Берії.

Партійний апарат підтримав свого патрона М. Хрущова в боротьбі з іншими претендентами на верховну владу. Хрущову вдалося використати переваги посади першого секретаря ЦК КПРС для максимального зосередження владних повноважень у своїх руках. Проте він не зміг належним чином розпорядитися владою. Членів ЦК КПРС і відповідальних працівників партійного апарату не влаштовували його сваволя, непередбачуваність, небажання слідувати певним «правилам гри».

У вищому керівництві партії почала визрівати змова, спрямована на легітимне усунення першого секретаря ЦК КПРС від влади. Скликаний поза волею Микити Хрущова у жовтні 1964 року пленум ЦК КПРС позбавив його всіх керівних посад і відправив на пенсію. Хрущова звинувачено у небажанні прислухатися до «колективної думки партії» – волюнтаризмі.

Рекомендована література

1. Баран В. Україна 1950–1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. Л., 1996.

Бібліографічний опис:

Волюнтаризм / С. В. Кульчицький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-29654>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).